

O‘ZBEK XALQ LATIFALARIDA MILLIY KIYIMLAR OBRAZINING LINGVOMADANIY TALQINI

Barno Tajiboyeva

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti o‘qituvchisi

Zulfiya Mirabdullayeva

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘zbek xalq latifalarida uchraydigan milliy kiyimlar obrazlarining lingvomadaniy xususiyatlari o‘zbek va ingliz tillari materiallari asosida qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda do‘ppi, chopon, salla, ro‘mol kabi milliy kiyim nomlarining latifalardagi semantik, pragmatik va madaniy vazifalari yoritiladi. Milliy kiyimlarning xalqning dunyoqarashi, mentaliteti, ijtimoiy mavqei va milliy qadriyatlarini aks ettiruvchi lingvomadaniy birlik sifatidagi o‘rni tahlil etiladi. O‘zbek va ingliz tillaridagi kulgi janriga oid matnlar qiyosiy o‘rganilib, milliy kiyimlar bilan bog‘liq madaniy ma’no va konnotatsiyalarni tarjimada ifodalash masalalari ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: milliy kiyimlar, xalq latifalari, lingvomadaniyat, lingvokulturologiya, do‘ppi, chopon, salla, etnomadaniy birliklar.

Abstract: This article explores the linguocultural interpretation of national clothing images in Uzbek folk anecdotes through a comparative analysis of Uzbek and English language materials. The study examines the semantic, pragmatic, and cultural functions of traditional clothing items such as doppi (skullcap), chapan (robe), turban, and headscarf in humorous discourse. Particular attention is paid to the role of national clothing as a linguocultural marker reflecting the worldview, mentality, social status, and cultural values of the people. By comparing Uzbek and English anecdotal texts, the research identifies similarities and differences in the representation of clothing-related cultural meanings and discusses the challenges of conveying these meanings in translation.

Keywords: national clothing, folk anecdotes, linguocultural studies, linguoculturology, doppi, chapan, turban, ethnocultural units.

Kirish qismi: Til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni o‘rganish zamonaviy tilshunoslikning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Har bir xalqning milliy qadriyatlari, urf-odatlar, dunyoqarashi va turmush tarzi tilda, ayniqsa, xalq og‘zaki ijodi namunalarda o‘zining yorqin ifodasini topadi. Shu jihatdan xalq latifalari nafaqat kulgi va mutoyiba vositasi, balki muayyan xalqning madaniy xotirasi, mentaliteti va etnik o‘ziga xosligini aks ettiruvchi lingvomadaniy manba sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. Latifalarda qo‘llanilgan obrazlar, ramzlar va madaniy belgilar xalqning ijtimoiy hayoti, qadriyatlar tizimi hamda estetik qarashlari haqida muhim ma’lumot beradi.

Milliy kiyimlar har qanday xalqning moddiy va ma’naviy madaniyatini ifodalovchi muhim etnomadaniy birliklardan biridir. Ular nafaqat insonning tashqi ko‘rinishini belgilaydi, balki uning yoshi, jinsi, ijtimoiy mavqei, kasbi, hududiy mansubligi hamda milliy identifikatsiyasini ham aks ettiradi. O‘zbek xalqining do‘ppi, chopon, salla, belbog‘, ro‘mol kabi milliy kiyimlari asrlar davomida shakllangan madaniy tajriba va an‘analarning mahsuli bo‘lib, xalq og‘zaki ijodida ham faol qo‘llanilgan. Xususan, latifalarda milliy kiyimlar obrazlari qahramon xarakterini ochish, kulgi effektini kuchaytirish, ijtimoiy munosabatlarni tasvirlash hamda muayyan madaniy ma’nolarni ifodalash vazifasini bajaradi.

So‘nggi yillarda lingvokulturologiya, etnolingvistika va kognitiv tilshunoslik sohalarida milliy-madaniy birliklarni o‘rganishga qiziqish ortib bormoqda. Biroq o‘zbek xalq

latifalarida uchraydigan milliy kiyimlar obrazlarining lingvomadaniy xususiyatlari hamda ularning ingliz tilidagi kulgi matnlari bilan qiyosiy tahlili yetarli darajada tadqiq etilmagan. Ayniqsa, milliy kiyim nomlari va ular bilan bog'liq madaniy konnotatsiyalarning tarjimada qay darajada saqlanib qolishi masalasi tarjimashunoslik nuqtayi nazaridan dolzarb hisoblanadi.

Ingliz va o'zbek xalqlari madaniyati, tarixiy taraqqiyoti hamda kiyinish an'analari bir-biridan sezilarli darajada farq qilganligi sababli, latifalarda uchraydigan kiyim obrazlari ham turlicha lingvomadaniy mazmun kasb etadi. O'zbek latifalarida do'ppi yoki chopon qahramonning milliy mansubligi va ijtimoiy maqomini ifodalasa, ingliz kulgi matnlarida hat, cap, cloak yoki robe kabi kiyim unsurlari boshqa madaniy ma'no va assotsiatsiyalarni yuzaga keltiradi. Shu sababli ushbu birliklarni qiyosiy o'rganish turli xalqlarning madaniy tafakkuridagi umumiylik va o'ziga xosliklarni aniqlash imkonini beradi.

Mazkur maqolaning maqsadi o'zbek xalq latifalarida qo'llanilgan milliy kiyimlar obrazlarining lingvomadaniy xususiyatlarini aniqlash, ularning badiiy va pragmatik funksiyalarini tahlil qilish hamda ingliz tilidagi kulgi matnlari bilan qiyosiy o'rganishdan iborat. Tadqiqot davomida tavsifiy, qiyosiy-tipologik, semantik va lingvokulturologik tahlil metodlaridan foydalaniladi. Tadqiqot natijalari milliy-madaniy birliklarning til va madaniyatdagi o'rnini yoritish, xalq kulgisining lingvomadaniy xususiyatlarini ochib berish hamda tarjimada ekvivalentlik masalalarini chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar: O'zbek xalq latifalari xalqning turmush tarzi, urf-odatlarini, milliy qadriyatlarini va madaniy qarashlarini aks ettiruvchi muhim folklor janrlaridan biridir. Latifalarda milliy kiyimlar nafaqat predmet sifatida, balki qahramonning ijtimoiy mavqei, xarakteri, milliy mansubligi va madaniy identifikatsiyasini ifodalovchi lingvomadaniy birlik sifatida ham namoyon bo'ladi. Ushbu birliklar kulgi yaratish, satira va kinoya vositasi sifatida muhim pragmatik vazifani bajaradi.

O'zbek xalq madaniyatida do'ppi milliylik, hurmat va an'anaviylik ramzi hisoblanadi. Latifalarda do'ppi ko'pincha qahramonning o'ziga xosligini ko'rsatish uchun qo'llaniladi.

Misol: Bir kuni Afandining do'ppisi yo'qolib qolibdi. Uni qidirib yurgan Afandiga biri:

- Nima yo'qotdingiz?

Afandi:

-Do'ppimni.

-Do'ppisiz ham yuravering.

Afandi:

-Do'ppisiz Afandi bo'ladimi?

Mazkur latifada do'ppi shaxsning milliy va individual identifikatsiyasini ifodalovchi ramz sifatida talqin etiladi. Kulgi do'ppining oddiy kiyim emas, balki Afandi shaxsiyatining ajralmas qismi sifatida tasvirlanishi orqali yuzaga keladi.

Ingliz madaniyatida bunga qisman hat yoki cap tushunchalari mos kelsa-da, ular o'zbek do'ppisidagi milliy va madaniy ma'noni to'liq ifodalay olmaydi. Shu sababli tarjimada transliteratsiya (doppi) va izohli tarjima usulidan foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Chopon o'zbek xalqining an'anaviy ustki kiyimi bo'lib, ko'pincha hurmat, obro' va ijtimoiy mavqeni ifodalaydi.

Misol: Afandi eski kiyimda to'yga kirsam, hech kim unga e'tibor bermabdi. Keyin yangi chopon kiyib qaytib kelibdi. Hamma uni hurmat bilan kutib olibdi. Shunda Afandi oshni choponining yengiga quyib:

- Ye, choponim, ye! - debdi.

Mazkur latifa xalq orasida mashhur bo'lib, unda chopon insonning emas, balki jamiyat tomonidan moddiy ko'rinishning qadrlanishini ifodalovchi ramziy obraz sifatida namoyon bo'ladi. Kiyim bu yerda ijtimoiy mavqening belgisi sifatida talqin qilinadi.

Ingliz tilidagi folklor va hazil matnlarida shunga yaqin ma'nolar robe, coat yoki cloak vositasida ifodalansa-da, o'zbek choponining milliy va etnografik xususiyatlarini to'liq aks ettira olmaydi.

Salla Sharq xalqlari madaniyatida ilm, hurmat va diniy maqom ramzi sifatida qabul qilinadi. Latifalarda esa u ba'zan kinoya va satira vositasiga aylanadi.

Misol: Bir kishi katta salla o'rab yurardi. Afandi undan:

- Boshingiz kattami yoki sallangiz? deb so'rabdi.

Mazkur misolda salla tashqi ko'rinish va ichki mazmun o'rtasidagi nomutanosiblikni ifodalovchi satirik vosita sifatida xizmat qiladi. Kulgi insonning tashqi hashamat orqali o'zini ko'rsatishga urinishini tanqid qilish orqali yuzaga keladi.

Ingliz tilida turban so'zi qo'llaniladi, biroq u ko'proq Sharq madaniyatiga xos ekzotik unsur sifatida qabul qilinadi va o'zbek madaniyatidagi diniy-ijtimoiy konnotatsiyalarni to'liq ifodalamaydi.

O'zbek va ingliz kulgi diskursini qiyosiy tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, o'zbek latifalarida milliy kiyimlar xalqning etnomadaniy qadriyatlar bilan chambarchas bog'langan. Ingliz hazil matnlarida esa kiyimlar ko'proq individual xarakter, kasb yoki ijtimoiy stereotiplarni ifodalash uchun xizmat qiladi.

Masalan:

English joke: "The judge entered the courtroom wearing a funny hat, and everyone smiled."

Bu misolda hat kulgili vaziyat yaratishga xizmat qilmoqda, ammo unda milliy yoki etnomadaniy ma'no deyarli mavjud emas.

O'zbek latifalarida esa do'ppi, chopon yoki salla xalqning tarixiy xotirasi, mentaliteti va madaniy identifikatsiyasini aks ettiruvchi lingvomadaniy kod sifatida namoyon bo'ladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'zbek xalq latifalarida milliy kiyimlar obrazlari muhim lingvomadaniy birlik hisoblanadi. Ular nafaqat kulgi yaratish vositasi, balki milliy o'zlik, ijtimoiy mavqe, axloqiy qadriyatlar va xalq dunyoqarashini ifodalovchi semantik hamda pragmatik vosita sifatida xizmat qiladi. Ingliz tilidagi hazil matnlarida kiyim obrazlari uchrasa-da, ular o'zbek latifalaridagi kabi chuqur etnomadaniy mazmunga ega emas. Shu sababli milliy kiyim nomlarini tarjima qilishda ekvivalentlikni ta'minlash uchun transliteratsiya, izohli tarjima va lingvomadaniy sharhlardan foydalanish zarur hisoblanadi.

Xulosa qismi: Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'zbek xalq latifalarida qo'llanilgan milliy kiyimlar obrazlari xalqning tarixiy-madaniy tajribasi, milliy mentaliteti va ijtimoiy qadriyatlarini aks ettiruvchi muhim lingvomadaniy birliklar hisoblanadi. Do'ppi, chopon, salla, ro'mol kabi milliy kiyim nomlari latifalarda nafaqat predmet sifatida, balki qahramonlarning ijtimoiy mavqei, xarakteri, dunyoqarashi va milliy identifikatsiyasini ifodalovchi ramziy vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Tahlillar natijasida aniqlandiki, milliy kiyimlar obrazlari o'zbek xalq latifalarida kulgi yaratish, satirik mazmuni kuchaytirish, axloqiy-me'yoriy qarashlarni ifodalash hamda xalqona donishmandlikni namoyon etishda muhim pragmatik vazifani bajaradi. Ayniqsa, Afandi latifalarida kiyim unsurlari orqali inson va jamiyat o'rtasidagi munosabatlar, tashqi ko'rinish va ichki mohiyat o'rtasidagi tafovut, ijtimoiy tengsizlik va ma'naviy qadriyatlar tanqidiy yondashuv asosida yoritiladi.

O'zbek va ingliz tillaridagi kulgi diskursining qiyosiy tahlili shuni ko'rsatdiki, o'zbek latifalarida milliy kiyimlar etnomadaniy kod vazifasini bajarsa, ingliz hazil matnlarida kiyim obrazlari ko'proq individual xarakter, kasbiy mansublik yoki vaziyatga xos kulgili effekt yaratish vositasi sifatida qo'llaniladi. Shu bois milliy kiyim nomlarini ingliz tiliga tarjima qilishda ularning nafaqat lug'aviy ma'nosi, balki madaniy va ramziy mazmunini ham hisobga olish zarur.

Tadqiqot davomida milliy kiyimlarga oid birliklarni tarjima qilishda to'liq ekvivalentlarning mavjud emasligi kuzatildi. Bunday hollarda transliteratsiya, tavsifiy tarjima, izohli sharh va lingvomadaniy kommentariyalar kabi tarjima strategiyalaridan foydalanish milliy koloritni saqlashga xizmat qiladi. Bu esa tarjima jarayonida madaniy axborotning yo'qolib ketishini oldini olish imkonini beradi.

Umuman olganda, o'zbek xalq latifalarida milliy kiyimlar obrazlarini lingvomadaniy nuqtai nazardan o'rganish xalqning madaniy merosi, milliy o'zligi va badiiy tafakkurini chuqurroq anglashga yordam beradi. Mazkur tadqiqot natijalari lingvokulturologiya, etnolingvistika, folklorshunoslik hamda tarjimashunoslik sohalarida olib boriladigan kelgusidagi ilmiy izlanishlar uchun muhim nazariy va amaliy manba bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. Barno Tajiboyeva, & Marxabo Abdullayeva. (2026). MILLIY KIYIMLAR NOMLARINING INGLIZ TILIGA TARJIMASIDA EKVIVALENTLIK MUAMMOSI. FAN, JAMIYAT VA INNOVATSIYALAR, 4(32), 49-52. <https://sr-journals.org/index.php/FJI/article/view/1147>
2. Kramersch, C. Language and Culture. – Oxford: Oxford University Press, 1998. – 134 p.
3. Samovar, L., Porter, R., McDaniel, E. Communication Between Cultures. – Boston: Cengage Learning, 2017. – 432 p.
4. Nida, E. Language, Culture and Translating. – Shanghai: Shanghai Foreign Language Education Press, 1993. – 164 p.
5. Mieder, W. Proverbs and Cultural Studies: Essays on the Interrelationship of Language, Culture and Folklore. – Burlington: The University of Vermont, 2012. – 274 p.
6. Zulfiya Olimjonovna Mirabdullayeva. “ANALYSIS OF MODERN ANECDOTES”. PEDAGOGS, vol. 56, no. 1, Apr. 2024, pp. 139-42, <https://pedagogs.uz/ped/article/view/1132>.
7. Zulfiya Mirabdullayeva. ANALYSIS OF ANECDOTES IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. (2023). European International Journal of Philological Sciences, 3(05), 90-92. <https://doi.org/10.71337/inlibrary.uz.ejps.22887>